

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

PROBLEMS OF INTELLECTUAL SECURITY SYSTEM OF THE ENTERPRISE FORMATION

Петренко В.О., д.техн.н.,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри інтелектуальної власності та управління проєктами
Національна металургійна академія України

Рудченко О.В., приватний нотаріус
Київський міський нотаріальний округ
Берковський Є.О., магістрант кафедри
інтелектуальної власності та управління проєктами
Національна металургійна академія України

Стаття присвячена особливостям та сутності інтелектуальної безпеки в частині захисту прав інтелектуальної власності. На основі аналізу літературних джерел встановлено, що визначення сутності інтелектуальної безпеки є неоднозначним. На думку одних дослідників, інтелектуальна безпека – це захист продуктів інтелектуальної діяльності. Інші вчені прирівнюють її до інтелектуальної власності та механізмів її захисту. Визначено, що у структурі об'єктів економічної безпеки зростає роль інтелектуальних ресурсів. Інтелект людини є основою формування, накопичення та використання інтелектуальних ресурсів. Досліджуються основні чинники інтелектуальної безпеки. Обґрунтовано, що система інтелектуальної безпеки включає такі елементи: інтелектуальний капітал, компетентнісне кадрове забезпечення та мотивацію інтелектуальної діяльності персоналу, аналіз виробничої діяльності та розробку нових ідей розвитку технологій та обладнання, діяльність з охорони та захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності, алгоритм розпорядження правами на об'єкти інтелектуальної власності при їх впровадженні у виробництво, управління внутрішніми ризиками виробництва, управління захистом інформаційних баз даних. Визначено необхідність формулювання загальноприйнятого поняття «інтелектуальна безпека». Показано модель системи економічної безпеки підприємства, в якій ключову роль надано інтелектуальній безпеці. Наведено модель взаємозв'язку національної, економічної та інтелектуальної безпеки. Система інтелектуальної безпеки підприємства складається з таких напрямів: використання результатів наукових досліджень; використання розробок раціоналізаторів та винахідників з числа виробничого персоналу підприємства; використання спеціальних методів засекречування об'єктів інтелектуальної власності; використання проєктних та технологічних розробок підприємства, які не забезпечені авторськими та патентними правами (об'єктів комерційної таємниці); безпечного впровадження результатів наукових досліджень та об'єктів права інтелектуальної власності на основі щорічного стратегічного плану впровадження оновлених виробничих потужностей та сортаменту інноваційної продукції з урахуванням результатів маркетингових досліджень. Встановлено, що інтелектуальна безпека являє собою один із значущих факторів у конкурентоспроможності підприємства.

Ключові слова: об'єкти права інтелектуальної власності, економічна безпека, інтелектуальна безпека, захист права інтелектуальної власності, розпорядження правами інтелектуальної власності, чинники та система інтелектуальної безпеки.

The article is devoted to the peculiarities and essence of intellectual security particularly concerning protection of intellectual property rights. On the basis of the analysis of literary sources it was found out that the definition of the essence of intellectual security is ambiguous. According to some researchers' opinions, intellectual security is the protection of intellectual property products; other researchers equate it with intellectual property and its protection mechanisms. It is determined that the role of intellectual resources is increasing in the structure of economic security objects. Human's intelligence is the basis for the formation, accumulation and use of intellectual resources. The main factors of intellectual security are currently investigated. The article analyzes both theoretical and practical bases of intellectual security. It is proved that the system of intellectual security includes such elements as: intellectual capital; competent staffing and motivation of intellectual activity of personnel; analysis of production activities and the development of new ideas for the development of technologies and equipment; activities for the security and protection of intellectual property rights; algorithm of disposal of intellectual property rights during their implementation into production; management of internal risks of production; management of protection of information databases. The necessity of formation of the generally accepted definition of "intellectual security" is determined. The model of economic security system of the enterprise in which the key role is given to intellectual security is shown. The model of interaction of national, economic and intellectual security is shown. The intellectual enterprise security system consists of several areas: the use of researches' results; development of innovators and inventors of the production staff of an enterprise; the use of special methods of classification of objects of intellectual property, design and technological projects of enterprises which are not warranted by copyright and patent rights (as a trade secret); safe implementation of the results of scientific researches and intellectual property on the basis of the annual strategic plan for the implementation of improved production facilities and a range of innovative products, considering the results of marketing researches. It is found out that intellectual security is one of the most significant factors in the competitiveness of the enterprise.

Key words: objects of intellectual property rights, economic security, intellectual security, protection of intellectual property rights, disposal of intellectual property rights, factors and system of intellectual security.

Постановка проблеми. Сьогодні у науковій літературі визначення сутності економічної безпеки в частині захисту інтелектуальної власності дається вкрай рідко та не завжди чітко, відкритими залишаються питання захисту інтелектуальної власності підприємства [1, с. 20]. Фактично захист інтелектуальної власності зводиться до отримання охоронних документів та ініціювання судових справ у разі виявлення порушень.

Теоретичних досліджень щодо інтелектуальної безпеки майже не існує, загальнозвживаного визначення немає.

Надійний розвиток та збагачення вітчизняного інтелектуального потенціалу ймовірно за умови забезпечення високого рівня інтелектуальної безпеки. Актуальність проблеми

дослідження інтелектуальної безпеки у системі економічної безпеки держави зумовлена, по-перше, відсутністю дієвих організаційно-правових та економічних механізмів, спрямованих на захист об'єктів інтелектуальної власності та продуктів інтелектуальної діяльності; по-друге, нестачею стимулів до підвищення престижності розумової праці та зацікавленості носіїв інтелекту до плідної праці; по-третє, недовістю організаційно-економічних заходів із питань відтворення інтелектуального потенціалу держави та його поступового зростання; по-четверте, високою ймовірністю виникнення інтелектуальної кризи внаслідок критичного відставання України від провідних країн світу щодо залучення приватного бізнесу у фінансування науково-дослідних робіт та переходу вітчизняної економіки

на вищі технологічні уклади; по-п'яте, певною девальвациєю морально-духовних цінностей і відсутністю пропагування високоморальних принципів та утвердження культурно-духовних й інтелектуальних цінностей у суспільстві [2, с. 70].

Поняття «інтелектуальна безпека» значно ширше, ніж поняття «захист інтелектуальної власності». У систему інтелектуальної безпеки входять такі елементи, як інтелектуальний потенціал, інтелектуальний капітал, інтелектуальна власність, інформаційний ресурс, захист, економічна безпека [1, с. 21].

З літературних джерел витікає, що визначення сутності інтелектуальної безпеки є неоднозначним. На думку одних дослідників, інтелектуальна безпека – це захист продуктів інтелектуальної діяльності. Інші вчені прирівнюють її до інтелектуальної власності та механізмів її захисту.

Метою статті є обґрунтування елементів системи інтелектуальної безпеки підприємства, що дозволить аргументовано визначити чинники системи інтелектуальної безпеки підприємства.

Вклад основного матеріалу. Тривала фінансово-економічна криза та інституціональні трансформації в Україні зумовлюють загострення наявних та виникнення нових загроз діяльності об'єктів господарювання. Втрата виробничого, фінансового, кадрового, технологічного та інноваційного потенціалу, ускладнена негативним впливом неефектив-

ного інституційного середовища, призводить до погіршення фінансового стану підприємств, зменшення конкурентних переваг, внаслідок чого може реалізуватися загроза банкрутства та припинення діяльності. У цих умовах актуалізується проблема ефективності управління складниками економічної безпеки підприємства, зокрема фінансовою безпекою, інтелектуальною безпекою та кадровою безпекою [3, с. 71].

У інформаційному суспільстві у структурі об'єктів економічної безпеки зростає значущість інтелектуальних ресурсів, захищеність яких є базовою умовою забезпечення розвитку національної економіки та її складових частин на інноваційній основі. Безпека людського розвитку в економіці знань – це безпека інтелектуального розвитку людини, інтелект якої є основою формування, накопичення та використання інтелектуальних ресурсів. З огляду на це в сучасних умовах забезпечення інтелектуальної діяльності як діяльності з продукування, обміну, використання інтелектуальних ресурсів виступає пріоритетною складовою частиною безпеки людського розвитку та економічної безпеки. Таким чином, в умовах економіки знань інтелектуальна безпека набуває провідної ролі в забезпеченні людського розвитку. Це суттєво актуалізує дослідження її змісту, умов, структури та напрямів забезпечення [5, с. 278–279].

У таблиці 1 наведемо визначення поняття «інтелектуальна безпека».

Таблиця 1

Визначення поняття «інтелектуальна безпека»

№	Визначення	Джерело
1	2	3
1	Інтелектуальну безпеку можна визначити як стан соціально-економічної системи, за якого забезпечується захист та ефективне використання, капіталізація інтелектуального капіталу суспільства, що дає змогу забезпечити високий рівень конкурентоспроможності та гарантувати безпечну життєдіяльність особи, регіону, підприємства, суспільства та держави як на сучасному етапі, так і у стратегічній перспективі [4, с. 103].	Г.М. Лозова, Б.В. Шорубалко
2	Інтелектуальна безпека – це захищеність інтелектуальних ресурсів соціально-економічного розвитку, захищеність їх продукування, обміну, використання на макро- та мікроекономічних рівнях [5, с. 278].	О.С. Марченко
3	Інтелектуальна безпека є структурно відокремленим елементом економічної безпеки, що виявляє інтелектуальні інтереси особи, суспільства та держави, створює належні передумови для зміни економічного вектору в бік інтелектуального поступу із наступним формуванням національної економіки інноваційного типу, є важливим чинником збереження та збагачення інтелекту нації (інтелектуального потенціалу), гарантує недопущення інтелектуальної кризи, яка може виявитися надзвичайно небезпечною порівняно зі соціальною чи військовою, подолання якої затягнеться на десятиліття або й століття [6, с. 85].	І.О. Ревак
4	З погляду побудови знаннево орієнтованої економіки базовою складовою частиною економічної безпеки є науково-технологічна оцінка стану й динаміки, що дозволяє визначити рівень розвитку інтелектуального потенціалу та ступінь його відповідності критеріальним обмеженням безпеки [7, с. 182].	І.Г. Бабець
5	У систему інтелектуальної безпеки входять такі елементи, як інтелектуальний потенціал, інтелектуальний капітал, інтелектуальна власність, інформаційний ресурс, захист економічної безпеки [1, с. 21].	Л.В. Перевалова, М.Г. Окладна
6	Під інтелектуальною безпекою пропонується розуміти складову частину національної безпеки держави, у рамках якої створюється такий стан внутрішніх і зовнішніх умов існування чи діяльності будь-якої особи (фізичної чи юридичної), за якого виключаються можливості погіршення умов існування й втрати носіїв інтелекту та об'єктів інтелектуальної власності, а також порушення чи втрати майнових прав інтелектуальної власності, можливості витоку інформації про створення, користування й зберігання об'єктів інтелектуальної власності та діяльність носіїв інтелекту [8, с. 31–32].	В.П. Мосов
7	Інтелектуальна складова економічної безпеки підприємства включає такі елементи: інтелектуальний капітал; компетентнісне кадрове забезпечення та мотивацію інтелектуальної діяльності персоналу; аналіз виробничої діяльності та розробку нових ідей розвитку технологій та обладнання; діяльність з охорони та захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності; алгоритм розподілення прав на об'єкти інтелектуальної власності при їх впровадженні у виробництво; компенсаційні дії щодо ризиків неякісних поставок сировини та вимушеної зміни номенклатури готової продукції; управління внутрішніми ризиками виробництва; управління захистом інформаційних баз даних [9, с. 44].	В.О. Петренко Т.А. Фонарьова, Г.О. Кучерин, О.М. Хмарна, Т.А. Воліков,
8	Інтелектуальна (інтелектуально-кадрова) складова є окремою функціональною складовою економічної безпеки підприємства, що передбачає ефективне управління персоналом, збереження та розвиток інтелектуального потенціалу та капіталу підприємства [10].	Л.О. Волощук
9	Формування національної безпеки з позицій прав ІВ має набувати ознак інноваційності національної безпеки України з урахуванням таких принципів: принципу побудови національної безпеки на сукупності вже наявних і спеціально створених органів; принципів структурно-функціональної системи; принципу формування стратегії; принципів процесу стратегічного управління; принципів створення та впровадження в господарський обіг ОПВ; принципу дифузії інновацій з позицій прав ІВ [11, с. 79].	О.Б. Бутнік-Сіверський

У сучасному економічному середовищі, заснованому на інформації, знаннях і творчості, інтелектуальна власність є тим катализатором, який сприятиме розвитку економіки України, виходу її на європейський ринок та гарантуватиме економічну, політичну й соціальну безпеку. Водночас надзвичайно актуальним є питання створення цивілізованого економічного середовища, побудованого за законами ринкових відносин, в якому товаровиробники, продавці та споживачі будуть надійно захищені від недобросовісної конкуренції, в основі якої, як правило, завжди лежить неправомірне використання об'єктів інтелектуальної власності й виробництво контрафактної продукції. Для реалізації цих завдань в Україні необхідно активізувати та підвищити ефективність використання потенціалу інтелектуальної власності [12, с. 156].

Поняття «інтелектуальна безпека» в науковій термінології з'явилося досить недавно, тому не є обґрунтованим загальнови́знане тлумачення. За результатами аналізу літературних джерел можна дійти висновку, що визначення інтелектуальної безпеки не є універсальним та потребує уточнення. Актуальність цього питання зумовлює доцільність формування науково обґрунтованого теоретичного пояснення категорії «інтелектуальна безпека» [13, с. 25].

Спочатку може здатися, що змістом інтелектуальної безпеки може бути захист результатів творчої діяльності авторів, створення належних умов для розробки і захисту об'єктів права інтелектуальної власності (ОПІВ), а також безпечних умов комерціалізації та розпорядження правами цих об'єктів.

Основу інтелектуальної безпеки становить інтелектуальний потенціал, що є інтегрованою динамічною сукупністю взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих складників – освіти, науки, культури та духовності, взаємодія між якими зумовлює синергетичний ефект, який повинен бути спрямований на зміцнення економічної безпеки держави.

На думку автора [14], економічна захищеність промислового підприємства складається із таких елементів, які окреслені на рисунку 1.

Однак І.О. Ревак стверджує, що інтелектуальна безпека є первинною порівняно з інноваційною та/або технологічною безпекою, оскільки відповідає за підвищення загального рівня освіченості населення, зростання якості

надання освітніх послуг, активізацію наукових досліджень, зміцнення зв'язку між освітою, наукою та виробництвом тощо. Інтелектуальна безпека є своєрідним гарантом переходу вітчизняної економіки на вищий технологічний рівень та утвердження підвалин більш прогресивного типу економіки – економіки знань, в якій зростає частка високотехнологічного сектору та доданої вартості за рахунок інтелектуальної складової частини.

Інтелектуальна безпека визначається сукупністю соціокультурних, духовних, морально-психологічних, економічних, демографічних, екологічних та інших факторів, які здійснюють відповідний вплив на інтелект нації і кожного громадянина зокрема, формуючи певний світогляд, індивідуальну і суспільну культуру поведінки [2, с. 70].

Інтелектуальна безпека є невід'ємним елементом системи економічної безпеки держави, що відповідає за такий стан відносин в інтелектуальній сфері, за якого створюються умови, необхідні для збереження, розвитку та ефективного використання інтелектуального потенціалу, що підтверджує її органічну єдність з економічною безпекою держави.

Сутнісні характеристики інтелектуальної безпеки у системі економічної безпеки держави найширше розкриваються у правовому, інформаційно-аналітичному, організаційному, інституціональному, фінансовому та соціальному аспектах [15, с. 108–112].

Поєднуючи в собі такі явища та поняття, як інтелектуальні активи та ресурси, об'єкти інтелектуальної власності, корпоративні знання та компетенції, людські трудові ресурси, систему управління персоналом, імідж тощо, саме інтелектуальна безпека є найважливішим чинником конкурентних переваг, наддоходності та надприбутків [16].

Носіями суб'єктивних знань виступають розробники знань, результатом інтелектуальної праці яких є інтелектуальний продукт, що набуває таких головних форм: а) об'єкти інтелектуальної власності як системи відносини привласнення-відчуження знань, що здійснюються між їх творцем (творцями) та користувачем (користувачами) з приводу їх продукування, передавання/залучення, обміну, розповсюдження, трансформації, накопичення та ін. Якщо це стосується суб'єктивних (неявних) знань, то їх привласнення (володіння знаннями) забезпечує пізнавальна діяльність у різних формах. Відносини інтелектуальної

Рис. 1. Економічна захищеність промислового підприємства

Примітка: за даними [14]

власності, об'єктами яких є кодифіковані та об'єктивовані знання, набувають таких правових форм, як авторське право, право промислової власності; б) елементи інтелектуального капіталу, який можна визначити як капіталізовані знання, що забезпечують зростання вартості.

На рисунку 2 наведена модель взаємозв'язку національної, економічної та інтелектуальної безпеки.

Рис. 2. Модель взаємозв'язку національної, економічної та інтелектуальної безпеки

Для визначення об'єктів інтелектуальної безпеки необхідно з'ясувати сутність та види інтелектуальних ресурсів. Змістове ядро інтелектуальних ресурсів складають знання (суб'єктивні, кодифіковані, об'єктивовані).

Отже, згідно з об'єктивним критерієм інтелектуальна безпека – це захищеність знань як інтелектуальних ресурсів суспільства, що охоплює забезпечення працівників знань та їх інтелектуальної праці, інтелектуального продукту, інтелектуальної власності, інтелектуального капіталу. Основу інтелектуальної безпеки складають науковий і освітній потенціали суспільства, господарюючого суб'єкта, індивідуума [5, с. 278–279].

Система інтелектуальної безпеки підприємства складається з таких напрямів: використання результатів наукових досліджень, розробок; залучення раціоналізаторів та винахідників з числа виробничого персоналу підприємства; використання спеціальних методів засекречування об'єктів інтелектуальної власності; використання проектних та технологічних розробок підприємства, які не забезпечені авторськими та патентними правами (об'єкти комерційної таємниці); безпечного впровадження результатів наукових досліджень та об'єктів права інтелектуальної власності на основі щорічного стратегічного плану впровадження оновлених виробничих потужностей та сортаменту інноваційної продукції з урахуванням результатів маркетингових досліджень [17, с. 100].

Однією з головних умов забезпечення захисту інтелектуальної власності підприємства є здатність протистояти загрозам, що вже існують або можуть виникнути в майбутньому. Аналізуючи загрози, слід звернути увагу на те, які саме загрози можуть завдати шкоди підприємству, які збитки підприємство може понести, внаслідок чого підприємство може знизити темпи свого розвитку та зменшити капітал. Загрози інтелектуальній власності на підприємстві, як правило, поділяються на зовнішні та внутрішні. Вони виникають з різних причин:

– непередбачені зміни у зовнішньому середовищі, які відображаються або можуть відобразитися на діяльності суб'єкта господарювання. Це можуть бути зміни цін, зміни у податковому законодавстві, коливання валютного курсу, зміни соціально-політичної ситуації та інші;

– зміни у відносинах з іншими суб'єктами господарювання, бізнес-партнерами. Ці зміни можуть бути викликані як самим суб'єктом, так і безпосередньо його партнерами, що призведе до перегляду досягнутих домовленостей або відмови від них;

– зміни, що відбуваються в діяльності самого суб'єкта господарювання, або інші причини внутрішнього походження (невідповідність рівня кваліфікації персоналу запланованим завданням, раптовий вихід із ладу основних виробничих фондів та інші);

– науково-технічний прогрес, внаслідок якого формується нова система орієнтації (наприклад, зміна ставлення до ручної праці після виникнення машинної) [1, с. 21].

Метою формування забезпечення захисту інтелектуальної власності на підприємстві є створення умов для надійної роботи та розвитку підприємства, запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам, захист інтересів підприємства від протиправних зазіхань, забезпечення збереження нематеріальних ресурсів, створення умов для нормального функціонування всіх підрозділів підприємства.

У сучасних умовах господарювання підприємства повинні створювати систему захисту інтелектуальної власності. Система захисту інтелектуальної власності – це комплекс управлінських, правових, економічних, охоронних, судово-правових дій, що забезпечують безпеку підприємства в системі його економічної безпеки. Здебільшого діяльність щодо захисту інтелектуальної власності покладається на службу безпеки підприємства, яка повинна здійснювати контрольні та координуючі функції з метою забезпечення узгодженої роботи всіх працівників та підрозділів [1, с. 23].

Для забезпечення ефективної системи захисту інтелектуальної власності на підприємстві необхідно враховувати такі фактори: специфіку, структуру підприємства, вид діяльності; кількісний та якісний склад менеджменту, персоналу; зовнішнє та внутрішнє середовище, в яких працює підприємство; необхідність чіткої координації дій, які спрямовані на адекватну реакцію на загрози; планування, розробку та впровадження планів та рішень; оптимальний розподіл та використання ресурсів; удосконалення застосування наявних на підприємстві засобів захисту інтелектуальної власності; постійний контроль та захист прав інтелектуальної власності.

Крім того, з метою зменшення внутрішніх загроз потрібно приділити увагу розвитку корпоративного духу працівників підприємства, впровадженню механізмів стимулювання працівників, розвитку управління знаннями на підприємстві, підвищенню рівня дисципліни та відповідальності за порушення нормативів підприємства. Людські активи потребують захисту у вигляді можливостей службового росту. Інфраструктурні активи можуть частково захищатися керівництвом організації, яке визначає філософію та характер управлінських процесів та корпоративну культуру [1, с. 23].

Висновки. Підсумовуючи, потрібно зазначити, що актуальність дослідження інтелектуальної безпеки у системі економічної безпеки держави зумовлена такими факторами: відсутністю дієвих організаційно-правових та економічних механізмів, спрямованих на захист об'єктів інтелектуальної власності та продуктів інтелектуальної діяльності; нестачею стимулів до підвищення престижності розумової праці та зацікавленості носіїв інтелекту у плідній праці; недовістю організаційно-економічних заходів із питань відтворення інтелектуального потенціалу держави та його поступового зростання; високою ймовірністю виникнення інтелектуальної кризи внаслідок критичного відставання України від провідних країн світу щодо залучення приватного бізнесу у фінансування науки, певною девальвацією морально-духовних цінностей і відсутністю пропагування високоморальних принципів та утвердження культурно-духовних й інтелектуальних цінностей у суспільстві.

У роботі досліджені фактори системи інтелектуальної захищеності підприємства. Встановлено, що інтелектуальна безпека являє собою один із значущих факторів у конкурентоспроможності підприємства.

На основі аналізу результатів дослідження рівня національної безпеки запропонована модель взаємозв'язку національної, економічної та інтелектуальної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Перевалова Л.В., Окладна М.Г. Проблеми захисту інтелектуальної власності в системі економічної безпеки підприємства. *Вісник НТУ «ХПІ»*. 2016. № 13 (1185). С. 20–23.
2. Ревак І.О. Інтелектуальна безпека – невід’ємна складова національної безпеки України. *Управління розвитком* : збірник наукових статей. 2008. № 6. С. 70–73.
3. Бабець І.Г. Моделювання фінансової безпеки підприємства: методичні підходи та проблеми їх застосування. *Математичні моделі та новітні технології управління економічними та технічними системами* : монографія / за заг.ред. В.О.Тимофєєва, І.В.Чумаченко. Харків : ФОП Мезіна В.В., 2017. 317 с.
4. Лозова Г.М., Шорубалко Б.В. Інтелектуальна безпека держави в системі конкурентоспроможності національної економіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2018. Вип. 20. Частина 2. С. 102–106.
5. Марченко О.С. Інтелектуальна безпека у вимірі економіки знань. *Вісник Національного університету «Юридична академія імені Ярослава Мудрого»*. 2012. № 1 (8). С. 278–279.
6. Ревак І.О. Інтелектуальна безпека України: сутність та загрози. *Концептуальні засади економічного і правового забезпечення безпеки держави в умовах євроінтеграції* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса – Черкаси, 29–30 квітня 2015 р., Одеса : ОДУВС, 2015. С. 84–89.
7. Бабець І.Г. Інтелектуальна складова науково-технологічної безпеки регіонів України. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 3. С. 181–187.
8. Мосов С.П. Інтелектуальна безпека як складова національної безпеки України: реалії сьогодення. *Державна політика забезпечення національної безпеки України: актуальні проблеми та шляхи їх розв’язання* : матеріали круглого столу, м. Київ, 19 лютого 2013 р. / за ред. Г.П. Ситника, Л.М. Шипілової. Київ : НАДУ, 2013. С. 29–33.
9. Інтелектуальна складова економічної безпеки у стратегії промислового підприємства / В.О.Петренко, Т. Фонарьова, Г.О. Кучерин, О.М. Хмарна, Т.А. Воліков. *Моделювання процесів в економіці та управлінні проектами з використанням нових інформаційних технологій* : монографія / за заг. ред. В.О.Тимофєєва, І.В.Чумаченко Харків : ХНУРЕ, 2015. 245 с.
10. Волощук Л.О., Некіпелова Ю.А. Інтелектуальна складова економічної безпеки підприємства. *Проблеми ринку та розвитку регіонів України в XXI столітті* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Одеса, ОНПУ, 10–12 грудня, 2014р. Одеса : ОНПУ, 2014. С. 43–48.
11. Бутнік-Сіверський О.Б. Принципи формування національної безпеки України з позиції прав інтелектуальної власності: теоретичний зріз розвитку. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. № 3. 2018. С. 70–83.
12. Довженко В.А. Безпека інтелектуальної власності в контексті євроінтеграційного вектора розвитку економіки України. *Інтелектуальна економіка: глобальні тенденції та національні перспективи* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю, 15 травня 2015 р. Житомир : ЖНАЕУ, 2015. С. 156–161.
13. Маркіна І.А., Московченко М.О. Теоретико-прикладні засади механізму забезпечення інтелектуальної безпеки на підприємстві. *Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 15–16 листопада 2010 р., Харків : ХНЕУ, 2010. № 18 (94). С. 24–26.
14. Пажуєва Т.О. Інноваційні засади до формування захищеності суб’єкта господарювання : монографія. Дніпропетровськ : Вид-во «Грані», 2015. 340 с.
15. Ревак І.О. Мультиаспектність поняття «інтелектуальна безпека держави». *Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки»*. 2015. № 12 (345). Черкаси, 2015. С. 107–113.
16. Волощук Л.О., Ковтуненко К.В., Скороходова Л.В. Особливості обліку та оцінки інтелектуального капіталу як фактору інноваційного розвитку промислового підприємства : монографія. Луганськ : Вид-во «Ноулідж», 2013. 125 с.
17. Петренко В.О., Берковський Є.О. Інтелектуальна безпека в контексті захисту прав інтелектуальної власності. *Інтелектуальна власність: погляд з XXI століття* : VIII Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція, Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького, 17 травня 2019, Черкаси, 2019. 116 с.